

Սուսաննա ՉԱԼԱԲՅԱՆ

Լիլիթ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Հայաստանի պեդագոգական փորձնափորձական համալսարան

s.chalabyan@gmail.com

lilitghazaryan74@yahoo.com

ՕՏԱՐ ԼԵԶՎԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՄՈՏԵՑՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

Սույն հոդվածն անդրադառնում է օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցմանը, որը հիմնված է այն համոզմունքի վրա, որ օտար լեզու սովորելով՝ ուսանողները պետք է կարողանան այն օգտագործել իրական հաղորդակցության ժամանակ: Հաղորդակցական մոտեցումը նպատակաուղղված է ուսուցման արդյունավետության բարձրացմանը, սովորողների լեզվահաղորդակցական հմտությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը: Նաև քննության են առնվում օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցման նպատակները, որոշ առավելություններ և թերություններ:

Բանալի բառեր. հաղորդակցական մոտեցում, հաղորդակցական գործառույթ, հաղորդակցական իրազեկություն, քերականական իրազեկություն, խոսույթային իրազեկություն, հանրալեզվաբանական իրազեկություն, ռազմավարական իրազեկություն, տեղեկատվական բաց, ուսանողակենտրոն ուսուցում

Ժամանակակից կրթական համակարգում ընթացող բուռն փոփոխություններն անհրաժեշտություն առաջացրին, որ օտար լեզվի դասավանդման ժամանակ հիմնական շեշտը դրվի հաղորդակցական մոտեցման (communicative approach) վրա:

Ձևավորվելով XX դարի 70-ականներին՝ օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցումը հիմնված է այն համոզմունքի վրա, որ օտար լեզու ուսումնասիրողները չպետք է բավարարվեն լեզվի սոսկ քերականություն, բառապաշար, պատշաճ արտասանություն սովորելով: Նրանք պետք է կարողանան իրենց իմացածն արդյունավետ կերպով օգտագործել իրական հաղորդակցության ժամանակ /Пассов, Кызовлева, 2010/:

Դեռևս անցյալ դարի 70-ականներից սկսած՝ օտար լեզվի դասավանդման մեթոդներին նվիրված աշխատությունների ցանկը մեկը մյուսի հետևից սկսեց համալրվել հաղորդակցական մոտեցմանը նվիրված բազմաթիվ գրքերով: Ուշագրավ են հատկապես Դ. Հայմսի, Դ. Ուիլկինսի, Գ. Ուիդոուսոնի աշխատությունները: Նվիրված լինելով լեզվի հաղորդակցական գործառույթին՝ վերոնշյալ աշխատությունները շեշտադրում

էին այն հանգամանքը, որ օտար լեզու սովորելիս առաջին պլանում պետք է լինեն լեզվի գործառնական և հաղորդակցական հայեցակետերը: Ավելի ուշ ընթերցողների դատին հանձնվեցին Ջ. Ռիչարդսի և Թ. Ռոջերսի, Ջ. Հարմերի, Դ. Բրաունի, Ու. Լիթվուդի, Դ. Լարսեն-Ֆրիմանի հետազոտությունները, որտեղ հեղինակները մանրակրկիտ մեկնաբանում էին օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցման կարևոր դրույթները:

Ու. Լիթվուդի համոզմամբ՝ լեզվի հիմքը կազմում են ոչ միայն լեզվական կառույցներն ու ձևերը, այլև հաղորդակցական գործառույթները, որոնք էլ հանգեցնում են լեզվի տվյալ գործառույթների ուսուցմանը /Littlewood, 1981/: Նա նաև հավելում է, որ «չնայած նախադասության կառույցը կայուն և պարզ է, դրա հաղորդակցական գործառույթը փոփոխական է՝ կախված լինելով որոշակի իրադրային և սոցիալական գործոններից» /Littlewood, 1981: 2/:

Օտար լեզվի ուսուցման հաղորդակցական մոտեցումը նաև Եվրախորհրդի լեզվաքաղաքականության որոշակի փոփոխությունների արդյունք է: Այսպես, օրինակ, Ռիչարդսը և Ռոջերսը նշում են, որ մեծ է Եվրախորհրդի դերը օտար լեզուների ուսուցման խթանման հարցում: Հօգուտ լեզվուսուցման արժևորման և կարևորման՝ Եվրախորհուրդը ձեռնամուխ եղավ լեզվի դասավանդմանը նվիրված բազմաթիվ գիտաժողովների և հրապարակումների հովանավորման և խթանման գործին: Առաջնային պլան մղվեցին լեզվի դասավանդման այլընտրանքային մեթոդների ստեղծումն ու զարգացումը, որտեղ էլ իր ուրույն տեղը գտավ օտար լեզվի ուսուցման հաղորդակցական մոտեցումը /Richards, Rodgers, 1986/: Այստեղ արժե հիշատակել հայտնի լեզվաբան Ջ. Ա. վան Էկի մեծ ներդրման մասին, ում գրչին է պատկանում "Threshold Level" (Շեմային մակարդակ) աշխատությունը, որտեղ էլ կարևորվում է լեզվի՝ հաղորդակցական նպատակների համար ուսուցանումը: Ըստ նրա լեզու սովորողների մի սովոր բանակ են կազմում այն մարդիկ, ովքեր նպատակ ունեն հաղորդակցվելու ինքնուրույն, առանց միջնորդների մասնակցության, ինչպես նաև տեղեկատվություն և կարծիքներ փոխանակելու արտասահմանցիների հետ /van Ek and Trim, 1990/: Հաղորդակցական ուսուցման նորարարական տարրերից են համարվում քերականության և բառապաշարի ուսուցումը՝ որպես հաղորդակցական նպատակներին հասնելու գործիքներ, այլ ոչ թե առանձին նպատակներ:

Օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական ուսուցման կամ մոտեցման հիմնական նպատակներն են. 1. լեզվի ուսուցման հաղորդակցական հմտության կարևորումը, 2. լեզվի և հաղորդակցականության փոխկապակցվածության հիման վրա լեզվական չորս հմտությունների ուսուցանման համար պատշաճ պայմանների ստեղծումը /Richards, Rodgers, 1986/:

Ըստ Դ.Հ. Բրաունի՝ հաղորդակցական մոտեցման կիրառման արդյունքում ուսանողները զինվում են այնպիսի գործիքներով, որոնք հեշտացնում են նրանց՝ լսարանից դուրս, իրական կյանքում, նախապես չպլանավորված խոսքային գործունեության իրականացումը /unrehearsed language performance/: Պարզություն մտցնելով օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական ուսուցման դրույթներում՝ նա հանգամանորեն քննում է հետևյալ փոխկապակցված առանձնահատկությունները.

1. Լսարանային նպատակները կենտրոնանում են հաղորդակցական հմտության բոլոր բաղադրիչների վրա (քերականական, խոսությանային, հանրալեզվաբանական, ռազմավարական): Նպատակները միավորում են լեզվի կազմակերպչական և գործաբանական հայեցակարգերը:
 2. Լեզվի ուսուցման մեթոդներն ընտրվում են այնպես, որ սովորողներին ներգրավեն լեզվի գործաբանական, իրական, գործառնական կիրառման մեջ: Այստեղ լեզվի կառուցվածքային ձևերը դիտարկվում են որպես լեզվական հայեցակարգեր, որոնք հնարավոր են դարձնում սովորողների՝ իրենց առջև դրված նպատակներին հասնելը:
 3. Հաղորդակցական մոտեցման հիմքում ընկած են խոսքի ձևակերպման սահունությունն ու գրագիտությունը /fluency and accuracy/ որպես լրացնող սկզբունքներ: Սահունությանն ավելի մեծ ուշադրություն է դարձվում, որպեսզի սովորողներին ներգրավեն լեզվի բովանդակային կիրառման մեջ:
 4. Հաղորդակցական լսարանի համար նախատեսված առաջադրանքները ենթադրում են լեզվի օգտագործումը և՛ վերարտադրողական, և՛ ընկալողական առումներով՝ լսարանից դուրս նախապես չպլանավորված իրավիճակներում հաղորդակցվելիս:
 5. Սովորողներին հնարավորություն է ընձեռվում կենտրոնանալու իրենց իսկ ուսումնառության գործընթացի վրա՝ ընկալելով իրենց ուսումնառության ոճը, միաժամանակ մշակելով համապատասխան ռազմավարություններ ինքնուրույն աշխատելու համար:
 6. Դասավանդողին վերագրվում է միջնորդի դեր: Սահմանափակվում է լսարանում նրա խոսելու ժամանակը (teacher talking time), նվազագույնի հասցվում նրա միջամտության աստիճանը /Brown, 2000/:
- Վերջին տասնամյակում օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցման մեջ կարևոր ներդրում ունի Զ. Հարմերը, որը նորովի է մեկնաբանում «ի՞նչ և ինչպե՞ս ուսուցանել» հարցադրումները: Ուսուցանվող նյութի բովանդակային /ի՞նչ ուսուցանել/ փոփոխությունները շեշտում են լեզվի գործառույթների կարևորությունը՝ պակաս ուշադրություն դարձնելով քերականության և բառապաշարի վրա: Հաղորդակցական մոտեցման շրջանակներում կիրառվում է սկզբունք, որն օգնում է

սովորողներին կիրառելու լեզվական տարբեր ձևեր զանազան համատեքստերում և զանազան նպատակներով: Մեթոդաբանական /ինչպե՞ս ուսուցանել/ փոփոխությունները սերտորեն կապված են այն գաղափարի հետ, որ լեզվի շարունակական գործառական կիրառումը ապահովում է սովորողների գիտելիքների և հմտությունների զարգացում: Ուսանողների համար իրական հաղորդակցական իրավիճակներ ստեղծելով՝ ապահովվում է նրանց ակտիվ ներգրավվածությունն ուսումնառության գործընթացում: Կարևոր է, որ ուսանողները կարողանան լուծել իրենց առջև ծառայած հաղորդակցական խնդիրները: Այս նպատակին կարող են ծառայել դերային խաղերն ու «մտացածին» իրադրությունները (simulations): Այսպես, օրինակ, ուսանողներին կարելի է առաջարկել կատարել հյուրանոցի համարի ամրագրում կամ ավիատոմսերի պատվիրում: Անկախ նրանց կիրառած լեզվաարտահայտչական միջոցներից՝ շեշտվում է «տեղեկատվական բացի» (information gap) լրացման կարևորությունը /Harmer, 2001; Scrivener, 2005/: Իրական կյանքում մարդկանց՝ միմյանց հետ հաղորդակցվելու հիմնական նպատակը որևէ տեղեկատվական բացի լրացումն է, որի առկայությունը ապահովում է հաղորդակցության իրականացումը: Այսինքն՝ կա տեղեկատվական բաց, կա նաև հաղորդակցություն: Իրական կյանքի այս մոդելը կարելի է լիովին կիրառել օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցման ժամանակ: Տեղեկատվական որևէ բաց լրացնելով՝ ուսանողները հաղորդակցվում են միմյանց հետ, փոխանակում մտքեր, կարծիքներ, ինչն էլ հանգեցնում է նրանց հաղորդակցական հմտությունների զարգացմանը:

Հաղորդակցական մոտեցմանն առնչվող հիմնադրույթներից է հաղորդակցական իրազեկությունը (communicative competence), որը ներառում է չորս փոխկապակցված բաղադրիչ.

1. քերականական իրազեկություն (grammatical competence), որը բացատրվում է որպես լեզվի քերականական, ձևաբանական, հնչյունաբանական կանոնների իմացություն, որոնց շնորհիվ կարելի է հստակ խոսք ձևակերպել,
2. հանրալեզվաբանական իրազեկություն (sociolinguistic competence), այսինքն՝ հասարակության կողմից ընդունելի լեզվի գործաբանական և խոսքային ակտերի նորմերի ոճական պատշաճ գործածման իմացություն, որը ներառում է այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են քննարկման առարկան, միջավայրը, լսարանը,
3. խոսույթային իրազեկություն (discourse competence), որը վերաբերում է ուսանողի՝ կապակցված, ամբողջական խոսք (բանավոր կամ գրավոր) արտահայտելու կարողությանը՝ միավորելով լեզվի քերականական կառույցներն ու բառապաշարը,
4. ռազմավարական իրազեկություն (strategic competence), որը ենթադրում է ունկնդրին տեղեկատվություն հաղորդելու և նրանից

ստացած տեղեկատվությունը ճիշտ մեկնաբանելու, ինչպես նաև հաղորդակցության ընթացքում ծագած խնդիրները լուծելու կարողություն /Canale, Swain, 1980/:

Փորձը ցույց է տալիս, որ օտար լեզու ուսումնասիրելիս ուսանողները զարգացնում են վերոնշյալ իրազեկությունները տարբեր մակարդակներով: Որոշ ուսանողներ կարող են ցուցաբերել քերականական և ռազմավարական իրազեկություն փայլուն, բայց հանրալեզվաբանական իրազեկությունը լինի նվազագույն կամ զրոյական: Օրինակ, եթե ուսանողը իր անհամաձայնությունն է արտահայտում դասախոսին, ասելով. "No, you are wrong.", ակնհայտ է, որ նրա կազմած նախադասությունը քերականորեն ճիշտ է (քերականական իրազեկություն), նա կարողացել է հաղորդել իր անհամաձայնությունը (ռազմավարական իրազեկություն), բայց բացթողում ունի հանրալեզվաբանական տեսանկյունից (լսարանում նման կերպ անհամաձայնություն արտահայտելը, մեղմ ասած, անընդունելի է) /Tarone, 1983/: Հաղորդակցական իրազեկության վերոնշյալ բոլոր բաղադրիչները համարվում են հավասարազոր նպատակներ, որոնց պետք է հասնել օտար լեզվի դասին:

Լեզվի հաղորդակցական ուսուցման կարևորագույն սկզբունքները հանգամանորեն ուսումնասիրել և մեկնաբանել են Ֆինոչարիոն և Բրամֆիտը /Finocchiaro, Brumfit, 1983/: Նրանք եկել են այն եզրահանգման, որ.

1. հաղորդակցական մոտեցման դեպքում ուսուցումը ուսանողակենտրոն է և հեշտորեն կարող է արձագանքել սովորողների կարիքներին և հետաքրքրություններին,
2. թիրախային լեզուն ձեռք է բերվում փոխգործուն հաղորդակցման միջոցով՝ ասույթի իմաստը «բանակցելով», այսինքն՝ սովորողը, կիրառելով հարցեր կազմելու, պարզաբանումներ մտցնելու, շրջասելու (paraphrasing) ռազմավարություններ, փորձում է հասկանալ, թե ինչ է ուզում հաղորդել իր զրուցակիցը,
3. շեշտվում է լեզվի իրական, բովանդակալից գործածումը՝ ներառելով անկանխատեսելիության, ռիսկայնության, ընտրությունների կատարման որոշակի տարրեր,
4. լեզվական կառույցները երբեք չեն ներկայացվում գործառնական տիրույթից մեկուսացած վիճակում, դրանք կիրառվում են հաղորդակցական համատեքստում:

Որքան էլ խոսենք հաղորդակցական մոտեցման առավելությունների մասին, չենք կարող չանդրադառնալ այն քննադատական տեսակետներին, որ արտահայտում են տարբեր դասավանդողներ և մեթոդիստներ /Swan, 1985, Harmer, 2001/: Հաղորդակցական իրազեկության որևէ մի բաղադրիչին ոչ պատշաճ ուշադրություն դարձնելը կարող է հանգեցնել քննադատության: Դասավանդման ավանդական մեթոդների կողմնակիցները քննադատաբար են մոտենում հաղորդակցական մոտեցմանը,

հատկապես քերականությանն ավելի քիչ ուշադրություն դարձնելու համար, քանի որ ուսանողներից պահանջվում է ավելի շուտ սահուն, այլ ոչ քերականորեն գրագետ խոսք ձևակերպել: Որոշ դասավանդողներ կիսում են այն կարծիքը, որ այս մոտեցումն ունի կանխակալ ուղղվածություն, որն ավելի հարմար է, երբ գործածվում է լեզվակիր դասավանդողի կողմից, քանի որ այն ենթադրում է ուսանողի՝ լեզվի դժվար վերահսկելի և անկանխատեսելի գործածում, ինչն էլ իր հերթին դասավանդողից լրացուցիչ ջանքեր է պահանջում՝ լուծելու այն լեզվական խնդիրները, որ ուսանողները կարող են ունենալ /Harmer, 2001: 86/: Ծագած լեզվական խնդիրներից բացի՝ պահանջվում է, որ դասավանդողը կարգավորի հոգեբանական/հուզական լարվածությունը, որը կարող է խանգարել հաղորդակցության ճիշտ ընթացքին, թույլ չտալ, որ սովորողները միմյանց ընկալեն և ինքնարտահայտվեն /Балакина, 2012/: Որպես ուսանողակենտրոն մոտեցում՝ հաղորդակցական ուսուցումը կարող է քննադատության արժանանալ այն բանի համար, որ լսարանում տիրում է աշխույժ մթնոլորտ, քանի որ ուսանողներն ընդգրկված են ակտիվ քննարկումներում՝ մոռանալով, որ աղմկոտ միջավայրը կարող է խանգարել իրենց ընկերներին /Չալաբյան, Ղազարյան, 2015/:

Օտար լեզվի դասավանդման հաղորդակցական մոտեցման նկատմամբ հետաքրքրության մեծացումն առաջին հերթին պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ վերջինս հնարավորություն է ընձեռում լուծելու ժամանակակից մանկավարժության տեսանկյունից շատ կարևոր մի խնդիր, այն է՝ ձևավորել և զարգացնել անձի հաղորդակցական իրազեկությունը: Չնայած իր առավելություններին և թերություններին՝ հաղորդակցական մոտեցումը հնարավորություն է տալիս զարգացնելու ուսանողների ոչ միայն հաղորդակցական, այլ նաև հանրալեզվական, խոսույթային, ռազմավարական հմտությունները, որը դրական ազդեցություն է թողնում՝ դարձնելով նրանց ճկուն անհատներ և բանիմաց մասնագետներ: Արդյունքում մենք ունենում ենք մասնագետներ, որոնք ունակ են գրագետ և պատշաճ մակարդակով արձագանքելու ժամանակի մարտահրավերներին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Brown D. H. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy, Second Edition. Pearson Education, 2000.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // *Applied Linguistics*, 1980 (1).
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Ключевые слова: коммуникативный подход, коммуникативная функция, коммуникативная компетенция, грамматическая компетенция, дискурсивная компетенция, социолингвистическая компетенция, стратегическая компетенция, информационный пробел, личностно-ориентированное обучение, изучаемый язык

S. CHALABYAN, L. GHAZARYAN – *On the Issue of Communicative Approach to Foreign Language Teaching.* – The present paper is devoted to the discussion of the communicative approach to foreign language teaching, its objectives, advantages and some disadvantages. Thanks to the application of this approach students develop their communicative competence. The paper also justifies the importance of the given approach that will contribute to the use of the target language for real communication.

Key words: communicative approach, communicative function, communicative competence, grammatical competence, discourse competence, sociolinguistic competence, strategic competence, information gap, learner-centered teaching, target language